

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Förskollärarytbildning Utbildningsvetenskap
HT 2016

"Barn vill göra rätt och kan göra rätt om de vet hur de ska göra"

- En kvalitativ intervjustudie om hur pedagoger uttrycker att de arbetar kring konflikter som uppstår i barngruppen på förskolan

Chris Lägervik och Anna-Karin Pilfjäll

Sektionen för lärande och miljö

Författare

Chris Lägervik och Anna-Karin Pilfjäll

Titel

"Barn vill göra rätt och kan göra rätt om de vet hur de ska göra"

– En kvalitativ intervjustudie om hur pedagoger uttrycker att de arbetar kring konflikter som uppstår i barngruppen på förskolan

Handledare

Emelie Nilsson

Examinator

Maria Rosberg

Abstract

Denna studie behandlar hur pedagoger ser på konflikter i en barngrupp på förskolan. Syftet med studien är att undersöka hur pedagoger i förskolan uttrycker att de arbetar kring konflikter i barngrupp. Studien lyfter vilka metoder och redskap pedagogerna uttrycker att de använder samt vilka faktorer de anser påverkar konflikthanteringen. Studien har genomförts med kvalitativa semistrukturerade intervjuer där förskollärare har fått uttrycka och beskriva sina tankar och upplevelser kring konflikter. De teoretiska utgångspunkterna har varit det sociokulturella perspektivet och Foucaults maktperspektiv. I studiens inledning och bakgrund lyfts att barnen har olika hemkulturer som påverkar pedagogernas arbete med barnen. I resultatet framkommer att pedagogerna uttrycker att ett bra bemötande och kommunikation har stor betydelse vid konflikter och konflikthantering. Det framkommer även att barnens individuella mognad är något som bör tas hänsyn till i konflikthantering och att metoden anpassas till den enskilda individen. Pedagogerna uttryckte också att det är viktigt att komma ihåg att det är de som är barnens främsta redskap vid konflikter.

Ämnesord

Konflikt, Destruktiv, Konstruktiv, Maktperspektiv, Sociokulturellt perspektiv, Bemötande, Kommunikation

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Definition av begreppet konflikt	6
1.2.1 Konstruktiva och destruktiva konflikter.....	7
1.2.2 Ordlista över återkommande begrepp i studien.....	7
1.3 Syfte.....	8
2. Litteraturbakgrund.....	9
2.1 Teoretisk utgångspunkt	9
2.1.1 Det sociokulturella perspektivet	9
2.1.2 Maktperspektivet	10
2.2 Några olika metoder vid konflikthantering	11
2.2.1 Lösningssinriktad pedagogik	11
2.2.2 International Child Development Programme.....	12
2.2.3 Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation.....	12
2.2.4 Start, Stegvis och Stegen	12
2.2.5 Cohens konfliktpyramid	13
2.3 Tidigare forskning	13
2.3.1 Relationer och kommunikation	14
2.3.2 Makt och strategier	15
3. Metod.....	16
3.1 Kvalitativ metod	16
3.2 Semistrukturerade intervjuer	16
3.2.1 Insamling av empiri.....	17
3.3 Urval.....	17
3.3.1 Beskrivning av pedagogerna	17

3.4 Genomförande	18
3.5 Bearbetning och analys	18
3.6 Etiska övervägande.....	19
3.7 Metodkritik.....	20
4. Resultat med analys	21
4.1 Pedagogernas definition av begreppen konflikt och destruktiv konflikt.....	21
4.2 Bemötandets och kommunikationens vikt vid konflikthantering.....	23
4.3 Situationen och barnen påverkar arbetet kring hur konflikten hanteras.....	25
5. Diskussion	27
5.1 Resultatdiskussion	27
5.1.1 Bemötande och kommunikation.....	27
5.1.2 Faktorer som påverkar val av metod och redskap	28
5.1.3 Makt.....	30
5.2 Metoddiskussion.....	31
5.3 Konsekvenser för yrkesrollen.....	32
5.4 Förslag på fortsatt forskning.....	33
Referenser.....	34
Bilaga 1.....	37
Bilaga 2.....	39

1. Inledning

Sverige är ett demokratiskt land där människor enligt Yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469) har rätt till sina egna värderingar och synsätt. Enligt läroplanen för förskolan (Skolverket 2016) ska pedagogerna arbeta utifrån ett demokratiskt förhållningssätt och inkludera värdegrunden i sitt dagliga arbete i verksamheten. Förskolan ska vara en gemensam mötesplats och barnens olikheter och likheter ska där tas tillvara (Skolverket 2016). Det är därför viktigt att kunna interagera med människor med olika åsikter, erfarenheter och intressen. Detta medför att det ställs krav på vilka kunskaper och redskap pedagogen behöver för att hantera och förebygga konflikter (Hakvoort & Friberg 2011).

Något Hakvoort och Friberg (2011) lyfter är vikten av att barn får redskap och möjligheter att utifrån förskolans gemensamma värdegrund lösa de konflikter de hamnar i. De säger även att man som pedagog genom att ge barnen redskap kan förebygga att konflikterna blir destruktiva och svåra att hantera. Hakvoort och Friberg (2011) anser att ett stort fokus bör ligga på att förebygga destruktiva konflikter och att lära barnen att hantera konflikter som uppstår på ett konstruktivt sätt. De menar att detta är en viktig grundsten i konflikthantering. Därför anser vi att det är relevant att utifrån ett utbildningsvetenskapligt perspektiv undersöka hur pedagoger i förskolor uttrycker att de arbetar kring destruktiva konflikter så att barnen får de redskap de behöver för att på egen hand kunna hantera konflikter på ett konstruktivt sätt.

1.1 Bakgrund

Samhället idag beskrivs som mångkulturellt och många olika kulturer med olika grundvärderingar ska samlas och komma överens. Det är därför viktigt att samhällets kulturella mångfald lyfts fram och främjas (Lunneblad 2009). Oavsett etniska aspekter skiljer sig de sociala livsmönster som barnen har med sig hemifrån (Markström 2007). Alla barn har olika livsvillkor och erfarenheter med sig till förskolan och det är viktigt att de får hjälp och stöttning att lära sig det sociala samspelet som råder på förskolan. De måste lära sig att visa respekt och samspela med andra barn som har med sig andra normer och värderingar hemifrån och hitta en balans mellan förskolans normer och de som barnen har med sig. Förskolan är ofta en första kontakt med samhällsenliga normer för barnen, den är inte en personlig plats utan en allmän plats för alla som är med i barngruppen (ibid).

Det svenska samhällets internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald. Förskolan är en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga och förbereda barnen för ett liv i ett allt mer internationaliserat samhälle. (Skolverket 2016, s. 6)

Konflikter är någonting som alltid finns i vårt samhälle och är en naturlig del av människans vardag. Thornberg (2002) och Hakvoort & Friberg (2011) menar att konflikter kan vara både konstruktiva och destruktiva. De menar att skillnaden är att en konstruktiv konflikt kan vara lärorik och utvecklande samt kan leda till ett samarbete som gynnar båda parter. En destruktiv konflikt däremot kan vara negativ och hämmande för minst en av parterna och även i förskolan sker konflikter dagligen och det är därför viktigt att barnen lär sig att hantera dem och förebygga de konflikter som är destruktiva (Thornberg 2002). Hur pedagoger i förskolan arbetar med destruktiva konflikter är ett ämne som vi inte har kunnat hitta så mycket tidigare forskning kring. Vi vill därför genom studien ta reda på hur pedagoger i en mellanstor kommun i södra Sverige upplever att de arbetar kring konflikter i verksamheten och även hur de arbetar kring de konflikter som är destruktiva. Med destruktiva konflikter menar vi de konflikter där någon part i konflikten far illa, fysiskt eller psykiskt.

1.2 Definition av begreppet konflikt

Konflikter är något som förekommer i alla sammanhang. Att definiera vad begreppet konflikt betyder kan vara svårt eftersom det inte enbart finns en definition av vad en konflikt är. Tolkningen av vad en konflikt är kan vara väldigt individuell och en konflikt kan vara just en konflikt även om enbart en av parterna upplever den som det (Hakvoort & Friberg 2011).

En definition som används för att redogöra för begreppet konflikt är Thomas Jordans (se Hakvoort & Friberg 2006) definition av det;

En konflikt är en interaktion mellan minst två parter där minst en part: (1) har önskemål som känns för betydelsefulla för att släppas, och (2) upplever sina möjligheter att få sina önskemål tillgodosedda blockerade av motparter. (Jordan 2006 se Hakvoort & Friberg 2011, s.30).

Ett annat sätt att definiera ordet konflikt är den definition Nilsson (2005) använder och menar att det kan vara någonting mellan två parter som sammanstötter eller krockar. Det viktigaste tecknet för att det är en konflikt är att det är en laddad situation där exempelvis

någon av parternas åsikter, förväntningar, behov eller känslor krockar med den andra partens. Listan över vad ordet konflikt betyder kan göras lång eftersom den kan orsakas av vad som helst när som helst (Nilsson 2005).

1.2.1 Konstruktiva och destruktiva konflikter

Alla konflikter går inte att lösa men de kan hanteras för att komma vidare. Nilsson (2005) definierar en konstruktiv konflikt som en konflikt där hanteringen av den leder till att alla parter blir nöjda och får sina behov tillgodosedda. Han menar att en konstruktiv konflikt hjälper de inblandade att utvecklas och samarbeta. En konstruktiv konflikt hanteras på ett sätt som gör att den blir utvecklande för de inblandade parterna där de utvecklas i samspel och utvecklar en social kompetens som de kan ta med sig i sin fortsatta utveckling inom konflikthantering (Hakvoort & Friberg 2012).

Enligt Nilsson (2005) och Hakvoort och Friberg (2012) har en destruktiv konflikt däremot negativ effekt och inverkan på gruppens samarbete och effektivitet och leder därför till intriger. De menar att en destruktiv konflikt är negativ för de inblandade parterna och att den ofta är låst. De säger även att en destruktiv konflikt kantas av missförstånd och aggressioner och när en sådan konflikt uppstår behöver de inblandade ofta ta hjälp av någon utifrån som ibland även måste stoppa den.

1.2.2 Ordlista över återkommande begrepp i studien

Pedagoger - Med pedagoger menas utbildade förskollärare.

Destruktiv konflikt - En konflikt som är skadlig och negativ (Hakvoort & Friberg 2012; Nilsson 2005).

Konstruktiv konflikt - En konflikt som är utvecklande i det sociala samspelet (Hakvoort & Friberg 2012; Nilsson 2005).

Metod vid konflikter - Tillvägagångssätt för hur en konflikt kan hanteras. Viktigt att barn introduceras för olika metoder (Thornberg 2002).

Redskap vid konflikter - Verktyg eller material som kan finnas till hjälp vid konflikter (Vygotsky 1978).

1.3 Syfte

Syftet med vår studie är att undersöka hur pedagoger i förskolan uttrycker att de arbetar kring konflikter i barngruppen. Utifrån det ställs följande forskningsfrågor:

- Hur definierar pedagogerna ordet konflikt?
- Vilka metoder eller redskap uttrycker pedagogerna att de använder i samband med konflikter i barngruppen?
- Vilka faktorer upplever pedagogerna kan påverka deras arbete kring konflikter i barngruppen?

2. Litteraturbakgrund

I detta avsnitt presenteras först de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för studien. Det presenteras sedan tidigare forskning som är relevant för studien kring förebyggande av konflikter och hur man kan arbeta kring konflikter i förskolan. Slutligen beskrivs olika metoder som finns att arbeta utifrån kring konflikter.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

Teoretiska utgångspunkter för studien är Vygotskys sociokulturella perspektiv och Foucaults maktperspektiv. Perspektiven presenteras i detta avsnitt och har genomgående funnits i våra tankar och vårt synsätt under studiens gång.

2.1.1 Det sociokulturella perspektivet

Lev Semyonovitch Vygotsky var en rysk psykolog som föddes i Vitryssland 1896. Hans arbete har haft ett stort inflytande inom den moderna utvecklingspsykologin och pedagogiken (Vygotsky 1978).

Vygotskys tankar ligger till grund för det han kallar det sociokulturella perspektivet som utgår ifrån att all utveckling har sin utgångspunkt i att människan har tillgång till andra människor. Enligt det sociokulturella perspektivet sker all utveckling två gånger, först på den sociala nivån och sedan på den individuella nivån; människan utvecklas i ett första steg genom fysiska relationer mellan människor och sedan som ett andra steg i de egna tankarna (Vygotsky 1978). Då det sociokulturella perspektivet lyfter hur viktigt det sociala samspelet är för människans utveckling är det intressant att i studien undersöka om pedagogerna uttrycker att de utgår från detta i deras arbete kring konflikter.

Enligt det sociokulturella perspektivet kan ett barns intellektuella mognad inte enbart definieras baserat på hur gammalt barnet är och vad det redan lärt sig, utan måste även baseras på vad barnet är redo att lära sig och vad det kan lära sig med hjälp av någon annan (ibid). Detta är även vad den proximala utvecklingszonen handlar om, det barn inte kan lära sig själva kan de lära sig med en vuxens vägledning eller tillsammans med en mer kompetent kamrat. Centralt i detta perspektiv är att barn endast kan utvecklas och lära sig om de samspekar med andra människor (ibid). I studien är detta relevant att ha i åtanke i

analysen kring vilka faktorer pedagogerna uttrycker påverkar deras metodval vid konflikthantering.

I det sociokulturella perspektivet framgår det att är det viktigt att barn och vuxna har utrymme i verksamheten och öppet kan prata och kommunicera om vad som bör göras och vad som kan göras (Strandberg 2006). I enlighet med det sociokulturella perspektivet är det viktigt att barn får de olika redskapen de behöver för att kunna kommunicera med sin omvärld och lära sig att fungera i samspelet med andra människor (Vygotsky 1978). Där barnen inte kan förklara själva, till exempel med sina ord, behöver de redskap som ett stöd vid kommunikationen så att de kan göra sig förstådda (ibid). I studien är det därför intressant att undersöka vilka redskap pedagogerna uttrycker att de använder vid arbetet kring konflikter.

2.1.2 Maktperspektivet

Michel Foucault föddes i Frankrike 1926 och avled 1984. Foucault var en filosof som skrev många böcker om olika maktperspektiv (Nilsson 2008).

Makt handlar, enligt Foucault (2004), om hur relationer mellan människor och olika grupper ser ut. I alla sociala samspel finns maktrelationer. Alla människor som är med i det sociala samspelet har olika styrkeförhållanden, vilket innebär att de har olika makt i olika situationer och miljöer. Just begreppet styrkeförhållande kan användas för att definiera maktrelationer både mellan enskilda individers relationer och mellan olika grupper i samhället (Foucault 2004). I studien är maktperspektivet intressant att studera eftersom det i verksamheten alltid finns sociala interaktioner och olika sammansättningar av relationer.

Det är viktigt att det finns en medvetenhet om maktrelationer då det förekommer i alla relationer, det förekommer mellan vuxna och barn, mellan barn och barn och mellan vuxna och vuxna (Foucault 2004). Var människan än befinner sig där det förekommer ett socialt samspel finns det olika maktrelationer. Foucault (2004) menar därför att det är viktigt att fundera på vilken maktrelation man vill ha och vilken metod man använder i sina relationer. Detta är relevant för studien eftersom hur maktrelationer och det sociala samspelet, i samband med konflikter och konflikthantering, ser ut är beroende av vilka metoder pedagogen använder.

I en maktrelation där någon har makten över flera relationer samtidigt, är ofta den personen väldigt strategisk, har en tanke bakom sitt handlande och har ett mål att uppnå (Foucault 2004). Strategierna är ofta socialt förankrade och ifrågasätts inte av de som utsätts för makten då det kan leda till konsekvenser. Människor har olika styrkeförhållande i olika relationer och den part som har mest tyst kunskap om normer och regler har makt och möjlighet att välja att dela med sig av kunskapen till den andre parten. För att de som har maktpositionen ska behålla makten krävs det att ingen undersåte motsätter sig övermakten och på så vis tar över eller sänker dennes auktoritet (ibid). Det är därför relevant att i studien undersöka hur aspekter om strategier och styrkeförhållanden visar sig i pedagogernas svar under intervjuerna om hur de arbetar kring konflikter.

2.2 Några olika metoder vid konflikthantering

I detta avsnitt beskrivs olika metoder som finns för konflikthantering. Det har här lyfts några olika metoder som är relevanta för studien, men det finns många fler för hur konflikter kan hanteras.

2.2.1 Lösningssinriktad pedagogik

Med lösningssinriktad pedagogik (LIP) är målet med arbetssättet att inte fastna i problem utan istället förebygga dem och lösa dem för att komma framåt på ett utvecklande sätt (Måhlberg & Sjöblom 2010). Målet är att inte fastna i negativa spiraler utan att istället hjälpa barnet att lösa konflikten och synliggöra hur det ska undvika att hamna i samma slags konflikt igen. Vid samtal med barnet kring både konflikter och lösningar på konflikterna är det viktigt att pedagogen har ett positivt förhållningssätt och lyfter barnets positiva egenskaper (ibid).

Genom att ha ett respektfullt bemötande och en tilltro till barnets egna egenskaper och potential stärks barnets möjligheter att lyckas. I arbetet med LIP ska pedagogerna lägga stor vikt vid att skapa bra relationer med barnet genom att ha ett positivt förhållningssätt som genomsyrar den gemensamma arbetsplatsen. De ska tillsammans med barnet ta små steg i utvecklingen för att barnet kan känna att det kan och hinner med. Det blir roligare för både barnet och pedagogerna att arbeta tillsammans i ett bra och positivt klimat (Måhlberg & Sjöblom 2010).

2.2.2 International Child Development Programme

International Child Development Programme (ICDP) är grundat av en professor vid namn Karsten Hundeide (International Child Development Programme u.å.) och handlar om att som ledare ha ett empatiskt och vägledande ledarskap. Som pedagog ska man arbeta med att vägleda barn till att skapa en bra gemenskap och hjälpa dem att utveckla empati för sina medmänniskor. Detta gör att barn blir trygga och lär sig att interagera med sina kamrater. Som pedagog är det viktigt att under samspelet ha ett positivt förhållningssätt och lyfta det som stärker barns utveckling. Genom att vägleda barn i de sociala samspelet bidrar det till att färre barn känner sig utanför gemenskapen och på så vis förebyggs även konflikter som inte gynnar det sociala samspelet (ibid).

2.2.3 Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation

TAKK är en förkortning av Tecken som Alternativ & Kompletterande Kommunikation och används för att förstärka språket hos barn med försenad eller avvikande språkutveckling (Specialpedagogiska Skolmyndigheten 2012). Idag använder många förskolor TAKK i hela sin verksamhet och inte enbart med specifika barn. Det är viktigt att barn kan kommunicera med sina kompisar och pedagoger, därför räcker det inte att enbart de barn som behöver stöd vid tal lär sig och använder TAKK. För att få bäst resultat och gemenskap bör istället alla i verksamheten använda sig av TAKK (Tecknologen AB u.å.).

2.2.4 Start, Stegvis och Stegen

Start, Stegvis och Stegen är material som bygger på teoretisk grund och har tagits fram i USA av forskare och pedagoger för organisationen Committee for Children (Löwenborg & Gíslason u.å.a). Materialen är internationellt kända och används i flera länder i hela världen. De bygger på att utveckla barns förutsättningar för lärande samtidigt som de främjar den sociala och känslomässiga utvecklingen och riktar sig till barn i åldrarna ett till tio (ibid). Vid användandet av materialen ligger fokus i arbetet på konfliktlösning, att förhindra och förebygga problem istället för att behandla dem. Barnen får då lära sig att hantera sina känslor, lyssna och vara uppmärksamma, kontrollera sina impulser och vänta, be om hjälp, föra sig själva på ett positivt sätt, hantera konflikter och samspela med andra (Löwenborg & Gíslason u.å.b).

2.2.5 Cohens konfliktpyramid

Richard Cohen är grundare och direktör för School Mediation Association i USA och har arbetat fram en teoretisk arbetsmodell för konflikthantering som han kallar konfliktpyramiden. Hakvoort och Friberg (2011) beskriver pyramidens fyra nivåer om hur vuxna och barn i skolan bör arbeta med att förebygga, hantera och lösa konflikter. Viktigt i arbetet med konfliktpyramiden är att hela tiden tänka på och ta hänsyn till dess alla fyra delar och att ingen del utelämnas. Formen är även styrande för hur arbetet med konflikthantering ska uppmärksammas. Den första delen i pyramiden är störst och bredast och ska därför få mest fokus. Den andra delen är mindre och ska få lite mindre fokus, den tredje delen är ännu mindre och får då ytterligare mindre fokus och den fjärde delen som är minst får alltså minst fokus.

Den första nivån i konfliktpyramiden handlar om förebyggandet av konflikter. Enligt den första nivån ska förskolemiljön vara en stöttande miljö som lägger grunden för goda relationer och social kompetens. Viktiga faktorer för att detta ska kunna ske är värdegrundsarbete, demokrati, kommunikation, lyssnade och perspektivtagande samt en tydlig pedagog. Andra nivån är hantering av konflikter och det är här viktigt att både barn och vuxna får kunskap och redskap för att kunna hantera konflikter på ett konstruktivt sätt. Detta bidrar i sin tur till att den enskilda individen och gruppen utvecklas. Tredje nivån innebär att någon i en konflikt tar hjälp från en utomstående part för att lösa konflikten när denne inte klarar av att göra det själv. Den utomstående parten ska dock inte ta över konflikten utan istället hjälpa till för få de som är i konflikt att kommunicera och komma fram till en lösning på den. I fjärde och sista nivån handlar det om att konflikten inte kan lösas på ett frivilligt sätt och att ett oacceptabelt beteende uppstår som måste stoppas av någon utomstående som skiljer parterna i konflikten åt. Det handlar inte om att stoppa själva konflikten, eftersom konflikter är tillåtna, utan om att stoppa det otillåtna beteendet (Hakvoort & Friberg 2011).

2.3 Tidigare forskning

I denna del presenteras tidigare forskning som är relevant för studien.

2.3.1 Relationer och kommunikation

I en studie om betydelsen av en god relation mellan pedagog och barn som Sun och Zhang (2011) skrivit framgår det i resultatet att det är av stor vikt att pedagogen redan från början lägger energi på att skapa en god relation till barnet. Barnet ska känna att pedagogen kan och vill tillgodose dess behov, både psykiska och fysiska, för att kunna känna den tilliten och tryggheten när det är på förskolan att det kan utveckla goda sociala relationer till sin omgivning. De kommer också i studien fram till att ett barn som känner sig trygg med sin pedagog har lättare att hantera konflikter på ett konstruktivt sätt och har inget behov av att hävda sig för att få uppmärksamhet. Om pedagogen och barnet har ett bra samspel bidrar det till att barnet kan lägga fokus på att interagera med sin omvärld istället för att söka efter trygghet och uppmärksamhet genom att bete sig på ett oacceptabelt sätt i de sociala interaktionerna i förskolan (Sun & Zhang 2011).

Både Thornberg (2002) och Todd (2010 se Dolk 2013) skriver att utifrån ett sociokulturellt perspektiv bör redskap och strategier tidigt introduceras för att barnen ska hantera dessa på ett bra sätt och få det som en naturlig del i sin konflikthantering. Thornberg (2002) skriver i sin studie att barn behöver introduceras för olika strategier för att de själva ska kunna använda dem i sin hantering av olika konflikter de kan hamna i. Det är en individuell färdighet att kunna lösa konflikter som utvecklas allteftersom beroende på barnets mognad, både socialt och kognitivt. Den vuxne måste ge barnen olika redskap i konflikthantering och visa dem att olika konflikter kan lösas på olika sätt beroende på situationen (Thornberg 2002).

I Thornbergs (2002) studie om konflikthantering visade resultatet att av de 178 femåringar som ingick i studien var det 96 barn, alltså mer än hälften, som oftast löste sina konflikter med fysiskt eller psykiskt våld. I konfliktsituationer var det enbart 21 barn som tog hjälp av en pedagog vid svårlösta konflikter. I en liknande studie gjord av Vestal och Jones (2004) om fredsskapande och konfliktlösning pekade resultatet på att förskolebarnens förmåga att lösa problem och konflikter i relationer ökade om pedagogerna hade fått en utbildning i socioemotionella färdigheter, konfliktlösningsstrategier och fredsskapande (Vestal & Jones 2004). Enligt Rizzo (1992 se Thornberg 2002) utvecklar barn inte sina relationer i gruppen utan konflikter på samma sätt som de gör när de är delaktiga konflikter. Det är i en konflikt barnen lär sig hur deras kamrater fungerar och de lär känna varandra på ett djupare plan. Genom konflikter utvecklar barnen sina sociala färdigheter och de får lära

sig om samspel, därför är det viktigt att barnen får rätt strategier för att ta sig igenom konflikten på ett konstruktivt sätt (Thornberg 2002).

2.3.2 Makt och strategier

I sin avhandling lyfter Dolk (2013) att makt finns i alla sociala konstellationer och att det är normalt att de som känner att de är under maktutövande gör motstånd. Motståndet kan ske i det tysta och det kan även göras mer synligt och ibland fysiskt. Vem som har maktpositionen är situationsbundet och det är inte alltid samma person som har makten. Den vuxne kan till exempel utöva mer straff och konsekvenser i vissa situationer medan ett barn då kan sätta sig på tvären och inte samarbeta med den vuxne och på så vis fungerar inte den vuxnes metod och makten ligger hos barnet (Dolk 2013).

Dolk (2013) skriver att makt visar människor som är i kontakt med någon i en maktposition en vägledning till hur de förväntas vara. Genom att med makt påvisa eller rätta någon kan människor anpassa sina viljor och tankar till de normer som råder, det innebär inte att bestraffning måste ske för att uppnå makt. Genom att ha makt kan människan alltså förebygga att någon eller några ska göra fel enligt det som uppfattas normalt i den sociala konstruktionen som råder (Dolk 2013).

Genom att delta i en konflikt får barnen en känsla för den andre inblandade partens behov och även sina egna behov i relationen mellan dem (Thornberg 2002). Det är viktigt att i ett tidigt skede i barnens liv hjälpa dem att hitta bra strategier vid konflikthantering. Om de inte får strategier för att lösa sina konflikter konstruktivt blir det lätt att de löser dem på ett destruktivt sätt som inte gynnar någon av parterna. Att inte få lära sig bra strategier att använda vid konflikthantering leder ofta till mobbing, utanförskap samt utåtagerande beteende (ibid). Vestal och Jones (2004) skriver i sin studie att barn som får träna på att lösa konflikter blir bättre på att på egen hand kunna lösa konflikter på ett konstruktivt sätt. Deras studie visar även att det som pedagog är viktigt att göra barnen medvetna om känslornas roll i konflikter för att få bort de negativa känslorna som kan orsaka ett destruktivt beteende. Genom att få redskap att lära sig hantera sina känslor kan barnen också lära sig att hantera destruktiva konflikter på ett bra sätt (Vestal och Jones 2004).

3. Metod

I följande kapitel beskrivs vilken metod som använts i studien, hur materialet samlats in, studiens urval och hur urvalet gjorts. Det beskrivs också hur studien genomförts, hur materialet bearbetats och analyserats och vilka etiska övervägande som gjorts.

3.1 Kvalitativ metod

I studien har kvalitativ metod valts för insamling av empiri för att på bästa sätt kunna besvara frågeställningarna och uppnå studiens syfte. Det innebär att det är ett litet material som samlats in men som analyseras på djupet. En kvalitativ studie måste vara flexibel och utformningen måste kunna anpassas efter hand som studien pågår (Rienecker & Jörgensen 2014). I denna studie har forskarna tolkat och skaffat sig en förståelse för resultatet utan att göra några förutsäkringar om det och resultatet har inte heller generaliserats, vilket Stukat (2011) menar är viktigt att det inte görs i en kvalitativ studie.

3.2 Semistrukturerade intervjuer

Intervjuer används som metod för att få kännedom om till exempel människors åsikter, uppfattningar och erfarenheter. Semistrukturerade intervjuer är riktade frågor som tillåter öppna svar från den intervjuade (Denscombe 2009). Intervjuaren måste vara flexibel för i vilken ordning frågorna besvaras, vara lyhörd och låta den intervjuade utveckla sina svar. Vid intervjuer måste den som intervjuar vara objektiv och neutral för att den intervjuade ska våga lämna ärliga svar (ibid). Genom att ge pedagogerna en valmöjlighet för när och var intervjuerna skulle äga rum och för i vilken ordning frågorna besvarades var vi som forskare flexibla under studien.

För att kunna få så utförliga svar som möjligt av pedagogerna kring hur de uttrycker att de arbetar med konflikter och destruktiva konflikter i förskolan valdes kvalitativa semistrukturerade intervjuer som metod. Det har under studien strävats efter att skapa ett klimat där pedagogerna kände tillit till oss som forskare vilket även Holme och Solvang (1997) tar upp som en viktig faktor vid intervjuer. Pedagogerna hade möjlighet att reflektera och analysera över sina svar under intervjuens gång. Under intervjuerna fanns även utrymme till att ställa följdfrågor när det behövdes eftersom det var specifika frågor intervjuerna utgick ifrån men inte någon speciell ordning för hur de måste besvaras. Det

bedömdes att kunskapen kring hur pedagogerna uttryckte att de arbetar kring destruktiva konflikter i förskolan kunde bli djup och bred genom att använda semistrukturerade intervjuer. Denscombe (2009) menar att den här typen av intervjuer är en lämplig metod att använda i en studie där forskaren vill få mer uttömmande och personliga svar från pedagogerna. Eftersom det med hjälp av denna metod endast är det avsatta syftet som studerats innebär det att trovärdigheten för studien blir hög (Stukát 2011).

3.2.1 Insamling av empiri

Under intervjuerna har empirin samlats in med hjälp av ljudupptagning och anteckningar. Enligt Denscombe (2009) är inspelning med ljudupptagning en bra metod för insamling av empiri eftersom det då är lättare att få en fullständig dokumentation av intervjun. För att få med annan kommunikation som sker i det tysta har även fältanteckningar gjorts som komplement till ljudupptagningarna. Pedagogerna fick godkänna tillvägagångssättet genom att skriva på en blankett för medgivande innan intervjuerna genomfördes.

3.3 Urval

Inför studien valdes 25 utbildade pedagoger ut och blev tillfrågade att delta i studien. Pedagogerna arbetar på åtta olika förskolor i en mellanstor kommun i södra Sverige. Vid första kontakten presenterades studien och pedagogerna blev tillfrågade om att delta i intervjuer. Utav de 25 tillfrågade var det endast fem pedagoger som tackade ja till att delta, de andra 20 tackade nej på grund av personalbrist och inskolningar av nya barn. Holme och Solvang (1997) säger att det är viktigt att ha ett öppet och bra klimat under intervjuer. För att lätt kunna uppnå detta och för att de skulle känna sig trygga kontaktades därför enbart pedagoger som sedan tidigare kände en av oss som har genomfört studien. Detta var även en anledning till att förfrågningar inte skickades till slumpmässigt utvalda förskolor i kommunen. Urvalsmetoden blev då strategisk vilket innebär att urvalet görs medvetet utifrån olika kriterier (Stukát 2011).

3.3.1 Beskrivning av pedagogerna

I resultatet, analysen och diskussionen benämns de fem pedagogerna som pedagog ett, pedagog två och så vidare. Samtliga pedagoger är verksamma förskollärare och har mer än nio års erfarenhet av arbete med barn i åldrarna ett till fem.

3.4 Genomförande

Inför studien och under framställningen av studiens syfte har relevanta frågor till intervjuerna växt fram och formulerats. Även under bearbetningen av litteratur och tidigare forskning har idéer kring lämpliga frågor som känts aktuella att använda vid intervjuerna dykt upp.

De 25 pedagogerna som valdes ut och blev tillfrågade att delta i studien kontaktades per telefon och blev då informerade om studien och dess syfte och att allt material som samlas in under intervjuerna endast används för just denna studie. De blev även informerade om att deras deltagande i studien är anonymt, att de har rätt att när som helst välja att avbryta sitt deltagande och att de kan få ta del av det färdiga resultatet och studien. Tillsammans med de fem pedagoger som valde att delta i studien bestämdes sedan tid och plats för intervjuerna efter deras önskemål.

Vid mötet för intervjuerna fick pedagogerna ännu en gång information, både skriftligt och muntligt, om studien och syftet med den och vilka rättigheter de har som deltagare i studien. De fick även skriva under en blankett (se bilaga 2) där de gav sitt medgivande till att delta i studien och att de godkände att intervjuerna spelades in med ljudupptagning. Pedagogerna blev i början av intervjuerna åter meddelade om att intervjuerna dokumenterades genom ljudupptagning och anteckningar.

Genom hela intervjuerna fick pedagogerna lämna öppna svar på våra riktade frågor (se bilaga 1) och även själva ställa frågor om de undrade något eller tyckte något var oklart. Intervjuerna ägde rum vid fem olika tillfällen och tog mellan sju till 16 minuter att genomföra. Under intervjuerna tillämpades ett flexibelt och lyhört klimat genom att ordningen på frågorna anpassades efter pedagogens svar och reflektioner och följdfrågor ställdes när det behövdes. Som intervjuare förhöll vi oss neutrala och objektiva under intervjuerna för att pedagogerna skulle vara bekväma med att lämna ärliga och personliga svar. För att svaren från pedagogerna skulle vara spontana och personliga lämnades inga frågor ut i förväg utan de fick endast höra dem under intervjuernas gång.

3.5 Bearbetning och analys

Materialet av intervjuerna har transkriberats genom att ljudupptagningen har renskrivits. Transkriberingen har sedan skrivits ut, för att ge en mer överskådlig blick under

bearbetningen, och har lästs igenom. Pedagogernas svar som varit relevanta för studien och svarat på våra forskningsfrågor har markerats. Svaren har sedan jämförts och det framkom att pedagogerna, under intervjuerna, har lagt stort fokus på en del områden och diskuterat kring dessa genom att reflektera över deras eget arbetssätt. Denscombe (2009) menar att när man har flera deltagare i en undersökning kan forskaren få svar som synliggör gemensamma faktorer och åsikter som kan urskiljas och kategoriseras. Utifrån svaren som framkommit under intervjuerna i studien har tre olika kategorier kunnat urskiljas; *pedagogernas definition av begreppen konflikt och destruktiv konflikt, bemötandets och kommunikationens vikt vid konflikthantering och situationen och barnen påverkar arbetet kring hur konflikten hanteras*. Pedagogernas svar har därefter, utifrån de olika kategorierna, sammanställts i resultatet och citat har lyfts fram. Med hjälp av studiens teoretiska utgångspunkter, den tidigare forskningen och litteraturen har resultatet analyserats och det har gjorts jämförande för att hitta överensstämmelser eller motsättningar.

3.6 Etiska övervägande

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer innebär att man som forskare följer reglerna som finns för hur personuppgifter hanteras för att obehöriga inte ska kunna ta del av materialet och att materialet endast används till det nämnda syftet (Vetenskapsrådet 2002). I informationen som lämnats under studien har vi som forskare varit tydliga med att den empiri som insamlats under studien har förvarats så att utomstående inte har haft tillgång till materialet. Det har dessutom tydligt framgått att den insamlade empirin endast används på ett sätt så att det inte är möjligt att identifiera pedagogerna eftersom det i studien inte framgår några namn på varken pedagoger, förskolor eller kommuner. Eftersom ingen obehörig har tillgång till den insamlade empirin och det bearbetade materialet används det endast till den angivna studien och det har på så sätt tagits hänsyn till de etiska principerna.

I enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2002) har information om denna studie och dess syfte lämnats både muntligt och skriftligt till pedagogerna och de fick då skriftligt lämna sitt samtycke till att delta i intervjuer och i studien. Som forskare var vi tvungna att få pedagogernas samtycke till att under intervjuerna använda oss av ljudupptagning. De etiska principerna handlar även om att deltagandet i studien är frivilligt, att deltagarna har rätt att när som helst avbryta sitt deltagande i studien och att samtycket på något sätt ska dokumenteras (ibid).

3.7 Metodkritik

Holme och Solvang (1997) lyfter att en positiv aspekt med att genomföra en kvalitativ studie är att tillvägagångsättet under studiens gång kan ändras efter hand som empirin samlas in för att uppnå syftet, något som inte går att göra i en kvantitativ studie. En kvalitativ studie kan oftast inte generaliseras medan en kvantitativ studie har sin styrka i att resultatet kan mätas och generaliseras. En nackdel med att använda en kvalitativ metod i en studie kan vara att forskarens egen identitet och tidigare erfarenheter kan påverka materialet under studiens gång. Det kan också ta längre tid vid en kvalitativ studie att analysera materialet som samlas in än om en kvantitativ studie väljs att genomföras (Denscombe 2009).

4. Resultat med analys

I denna del presenteras resultatet från intervjuerna och hur pedagogerna definierar begreppen konflikt och destruktiv konflikt. Det redogörs också för vilka metoder pedagogerna uttrycker att de använder sig av vid konflikthantering i barngruppen, samt vilka redskap de uttrycker finns tillgängliga för barnen i verksamheten. Pedagogernas uttalanden om vilka faktorer som påverkar deras arbete kring konflikter redovisas också. Pedagogerna benämns här som pedagog ett, pedagog två och så vidare.

4.1 Pedagogernas definition av begreppen konflikt och destruktiv konflikt

Vid sammanfattningen av pedagogernas definition av vad en konflikt är visar det att de alla tänker kring det och definierar det på ungefär samma sätt. Under intervjuerna framkommer att pedagogerna uttrycker att konflikter handlar om meningsskiljaktigheter, intressekonflikter, missförstånd eller att någon känner sig dåligt bemött eller missförstådd. De uttrycker också att en konflikt kan vara utvecklande och att den kan hjälpa barnen att växa om de kan prata om vad som har hänt och kunna lösa den i stunden med eller utan hjälp.

Ett sätt som pedagog två uttrycker sig på kring begreppet konflikt är:

Jag tänker ju liksom att det är ju någonting naturligt egentligen för det sker ju alltid konflikter. [...] det är ju inget ovanligt men att det är en självklarhet att det ska lösas. (Pedagog två)

Utifrån Foucaults (2004) maktperspektiv tolkas det som att det inte är en självklarhet att alla konflikter kan lösas, vilket pedagog två i citatet uttrycker att det är, då det beror på om parterna i konflikten kan omfördela makten och hamna i neutralt läge eller att någon av parterna vill ge sig. Då pedagogerna uttrycker att det är viktigt att kommunicera vid konflikter tillsammans med barnen och hjälpa barnen att hitta metoder för att lösa dem på ett konstruktivt sätt påvisar de att de, liksom Strandberg (2006), menar att det är viktigt att skapa ett öppet klimat för diskussioner i verksamheten. Utifrån resultatet kan det tolkas som att när pedagogerna samtalar med barnen om konflikter på ett sätt som visar att de förstår vad de vill och ger dem anpassade metoder att lösa konflikter på behöver barnen inte känna sig missförstådda. Utifrån det samtliga pedagoger uttrycker under intervjuerna

kan det tolkas som att de arbetar utifrån det Vygotsky (1978) kallade den proximala utvecklingszonen, då de uttrycker att barnen utvecklas genom konflikter.

Pedagogerna uttrycker att konflikter är en naturlig del i våra liv. De uttrycker att det är när parterna i konflikten har för att svårt att lösa den och fastnar i den som konflikten blir destruktiv och att parterna då kan behöva hjälp att lösa den. De definierar destruktiva konflikter som våldsamma och att de inblandade i konflikten har mycket starka känslor och kan ha svårt att hitta ord som beskriver känslorna. Pedagog ett och fyra uttrycker att det kan vara lättare att ta till skällsord och elaka ord när ordförrådet inte räcker till. För att komma ur konflikten kan någon känna att den behöva lämna platsen för att lugna ner sig och sedan prata om vad som hände och tillsammans hitta lösningar för att det inte ska hända igen.

Genom att barn tar till skällsord och elaka ord i en destruktiv konflikt intar de en maktposition där de får makten över de andra som deltar i konflikten. Utifrån det Foucault (2004) beskriver om att det i alla sociala interaktioner finns styrkeförhållanden som gör att olika barn har olika makt beroende på miljö och situation kan det tolkas som att barn som vill ha makt kan använda ett elakt språk för att behålla makten i situationen. Genom att pedagogen går in och hjälper till kan miljön och situationen neutraliseras och balansen i maktrelationen återskapas (Foucault 2004).

Pedagog fem uttrycker sig kring destruktiva konflikter:

En konflikt som förvärrar situationen, som man inte hittar en lösning på som man kanske till och med när man försöka lösa den som man bara gör svårare. [...] den går åt mig som människa. Jag kanske tar det mer personligt då, det kanske blir svårare. Man kanske förblir i konflikten.
(Pedagog fem)

Enligt pedagog två kräver destruktiva konflikter mer energi och resurser från pedagogerna som i arbetslaget behöver planera och komma på bra lösningar för hur återkommande destruktiva konflikter ska hanteras. Pedagog två uttrycker också att personer i destruktiva konflikter ofta har svårare för att samspela med varandra. Det kan tolkas som att pedagogerna är medvetna om vikten av att ha en balans i maktrelationerna, vilket även Foucault (2004) säger är viktigt för att kunna påverka situationen, eftersom pedagogen uttrycker att det är viktigt att arbeta med återkommande destruktiva konflikter.

4.2 Bemötandets och kommunikationens vikt vid konflikthantering

I sin konflikthantering uttrycker pedagogerna att de använder sig av olika metoder och att de har olika redskap i sitt arbete kring konflikter och destruktiva konflikter i förskolan. Under intervjuerna har pedagogerna uttryckt att de arbetar mycket med bemötande och att de fokuserar på lösningar vid konflikter. Utifrån det har vi kunnat utläsa att pedagogerna bland annat använder lösningsinriktad pedagogik (LIP), international child development programme (ICDP), tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK). Alla fem pedagogerna uttrycker att språket och kommunikationen är det viktigaste redskapet i konflikthantering för att ha ett bra samspel. Pedagog fem menar att konsekvenserna av sitt handlande måste synliggöras:

Vi tränar ju hela tiden barnen att ta ansvar för sitt eget handlande och så vidare, för hur man är mot kompisar och vad man säger, vilka ord man använder och röster och allt sånt där som kan påverka och kan göra att det blir en konflikt. (Pedagog fem).

Pedagog ett uttrycker att denne tillsammans med arbetslaget använder sig av TAKK och nämner då framförallt användandet av ordet *stopp* kombinerat med tecknet för *stopp* för att stoppa ett beteende som inte är acceptabelt. Pedagog ett uttrycker även att arbetslaget använder en metod som de delvis lutar sig mot som består av fyra steg vid konflikthantering. Enligt pedagog ett är de fyra stegen: ett: benämna konflikten, två: bekräfta vad barnet vill, tre: bekräfta att du ser att barnet vill det, fyra: hitta en lösning.

Ett uttryck av pedagog fyra kring hur TAKK kan vara ett redskap för barnen vid konflikter:

Många av konflikterna vi har uppstår genom att de inte kan kommunicera, de har inte alltid språket. Vi har ju börjat ta in TAKK, då är det ett sätt för dem att kunna kommunicera. [...] språket är det viktigaste redskapet de har för att få förståelse för varandra och för sig själva också. (Pedagog fyra)

För att samspelet ska fungera lyfter Vygotsky (1978) att det är viktigt att barn kan kommunicera med sin omgivning och att de får de redskap de behöver för att kunna göra det. I resultatet kan det utläsas att pedagogerna förstår hur viktigt det är att barnen får olika redskap för att de ska kommunicera med andra eftersom de har gjort medvetna val kring de redskap de tagit fram.

Ett redskap som pedagog ett uttrycker finns tillgängligt för barnen på avdelningen är A-4 papper med en bild på barn i olika sinnesstämningar som de kan hämta och visa pedagoger eller andra barn hur de känner när orden inte räcker till.

I sin verksamhet uttrycker pedagog två, tre och fem att de arbetar utifrån LIP vid konflikthantering och i bemötandet av barn i hela verksamheten. Pedagogerna uttrycker att de försöker se lösningarna, inte problemen, och fokuserar på vad som fungerar istället för att belysa vad som går fel. Något som pedagog två och fem uttrycker att de arbetar med är att påminna barnen om tidigare konflikter, hur de har löst dem och vad som fungerade då. Barnen får även, i arbetet med LIP, sätta sig in varandras känslor för att förstå dem, vilket pedagog två säger är grunden för konfliktlösning.

Genom att pedagogerna uttrycker att de arbetar utifrån LIP visar det på att de har en strategi, för hur de ska uppnå sina mål, som barnen följer och respekterar. Genom att pedagogerna uttrycker att de har ett tydligt förhållningssätt och ger barnen redskap kan det tolkas som att de, precis som Foucault (2004) skriver om hur maktrelationer fungerar, visar vem som har makten i olika situationer.

Pedagog två och tre använder även ICDP i sitt arbete kring barnen och konflikthantering. De beskriver att ICDP fokuserar på bemötande och samspel mellan både barn och vuxna som är till stor nytta i arbetet kring konflikter.

När det gäller aggressioner vid destruktiva konflikter uttrycker pedagog tre att det är pedagogernas ansvar att barnen får möjligheter att bli av med sina aggressioner på ett sätt där de inte tar ut dem på kamraterna eller kastar med saker. Pedagogen säger att genom att barnen kan få möjlighet att gå undan, lyssna på musik eller kasta med saker som är tillåtna att kasta med kan de på så sätt bli av med aggressionen och komma tillbaka utan dem. På så sätt skapas ett positivt klimat i verksamheten.

Allt ansvar ligger faktiskt på oss pedagoger, just att man försöker ha ett positivt klimat i barngruppen. (Pedagog tre).

För att barnen i framtiden ska klara av att själva lösa konflikter utan våld är det viktigt att de får sociala redskap, enligt pedagog två. Enligt pedagog fyra och fem är det viktigt att använda sina ord istället för att ta till våld i en konflikt. Pedagog fem uttrycker att ett redskap är att bestämma och fatta beslut utifrån sig själv:

Man har den fria viljan att lämna leken, platsen, rummet där konflikten är för att kanske lugna sig eller för att helt enkelt slippa ta del. (Pedagog fem)

Pedagogerna anger här att de vill att deras arbete kring destruktiva konflikter ska leda till att barnen i framtiden själva kan lösa konflikter på ett konstruktivt sätt. Detta kan utifrån det Foucault (2004) skriver om, angående maktrelationer, tolkas som att pedagogerna gör ett medvetet val där de väljer att ge barnen makt i olika situationer för att de ska få redskap att lära sig hantera konflikter genom livet.

Samtliga pedagoger betonar att det är viktigt att anpassa arbetssättet vid konflikter efter barnen i gruppen, deras individuella mognad och hur situationen ser ut. De uttrycker också att det största ansvaret ligger på pedagogerna som ska hjälpa till och vara föredömen samt ge barnen rätt redskap vid konflikthantering.

Allt ansvar ligger faktiskt på oss pedagoger [...] att man hela tiden är där och lyfter och stärker barnet så att de känner att de får lov att lyckas. [...] barn vill göra rätt och kan göra rätt om de vet hur de ska göra, så det är vår uppgift att finnas där och stötta. (Pedagog tre)

Genom att som pedagog vara ett föredöme för barnen och ge dem redskap för att kunna lösa konflikter menar Vygotsky (1978) att barnen lättare kan göra rätt utan hjälp nästa gång.

4.3 Situationen och barnen påverkar arbetet kring hur konflikten hanteras

Enligt samtliga pedagoger löser de konflikter olika beroende på hur situationen ser ut och vilken typ av konflikt de anser att det är. De uttrycker även att vilka barn som är delaktiga i en konflikt påverkar vilken metod och vilka redskap de använder för att hantera den.

Pedagog två, tre, fyra och fem uttrycker att andra faktorer som påverkar hur de väljer att hantera en konflikt är barnens ålder och individuella mognad. Det kan utläsas från pedagogernas svar under intervjuerna att de i arbetet utgår från det Vygotsky (1978) kallar den proximala utvecklingszonen eftersom de uttrycker att de anpassar arbetssättet beroende på barnens förutsättningar.

Något som kan vara avgörande för metodvalet, enligt pedagog två, är om konflikten är destruktiv eller inte. Pedagog fyra uttrycker att denne ibland kan ha mindre tålamod med de barn som ofta är i konflikter och att denne då får tänka till mer än en gång på vad som

sägs och vad görs. Pedagog fyra uttrycker också att det som pedagog är viktigt att behålla tålamodet och att det ibland kan behövas hjälp av kollegor för att hantera konflikter.

Utifrån det Vygotsky (1978) pratar om angående hur viktigt det är att människan får ett socialt samspel för att kunna utvecklas och att utvecklingen sker två gånger, först genom relationer sedan i de egna tankarna, kan det i resultatet tolkas som att pedagogen hela tiden i arbetet har det sociokulturella perspektivet i åtanke. Det tolkas även av resultatet att pedagogen är medveten om den egna rollen vid barns utveckling och hur viktigt det är att barnen får den hjälp och det stöd de behöver samt att man som pedagog därför måste veta sina egna begränsningar och kunna förlita sig på sina kollegor när det behövs.

Pedagog ett uttrycker att om barn inte har ett stort ordförråd påverkar det hur denne hanterar konflikter:

Man väljer färre ord, till exempel. Alltså rent verbalt så försöker vi vara rätt så fåordiga, därför att ju fler ord vi använder ju mer har vi tappat barnen redan. (Pedagog ett)

Enligt pedagog två måste arbetet med konflikten anpassas efter barnens förmågor och deras möjligheter. Pedagog två uttrycker även att metoderna som används måste passa det enskilda barnet. Pedagog två uttrycker att allt går att lösa, det kräver bara olika mycket tid, energi och planering av pedagogen. Pedagog två och fem uttrycker att om konflikten är återkommande behöver arbetslaget planera och komma på bra lösningar för att hitta en strategi för hur den konflikten ska hanteras.

Pedagog två och fem uttrycker att även om en konflikt handlar om samma sak flera gånger kan den se olika ut beroende på vilka som är med i den eftersom vi alla är olika och förstår saker på olika sätt.

5. Diskussion

I detta kapitel tolkas och diskuteras resultatet i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna och utifrån den tidigare forskningen. Valet av metod diskuteras sedan i relation till studiens syfte och därefter diskuteras resultatet och dess konsekvenser för yrkesrollen. Som avslutning ges sedan förslag på vidare forskning som skulle vara intressant att undersöka.

5.1 Resultatdiskussion

Resultatet diskuteras och sammanfattas här i underrubriker.

5.1.1 Bemötande och kommunikation

I studien uttrycker pedagogerna mycket och ofta att det är viktigt att tänka på sitt bemötande i relationen med barnen vilket stämmer överens med det Sun och Zhang (2011) säger i sin studie om hur viktigt det är att pedagogen och barnet har en bra relation. I läroplanen för förskolan (Skolverket 2016) kan det utläsas att pedagoger ska arbeta utifrån värdegrunden och med ett demokratiskt förhållningssätt. Detta är något pedagogerna i denna studie uttrycker att de gör då de framhåller att det är viktigt att man som pedagog anpassar arbetssättet efter barnens individuella förmågor, förutsättningar och olika bakgrunder. Pedagogerna uttrycker att det är viktigt att ta tillvara på varje barns styrkor vilket kan tolkas som att de, liksom Lunneblad (2009), tycker att det är viktigt att ta tillvara på den sociala mångfalden och främja den genom att låta barnen vara de individer de är och att inte till varje pris försöka få dem att passa in i den mall för vad som anses vara normalt.

Under intervjuerna uttrycker pedagogerna att det är viktigt att man som pedagog tänker på att alla barnen är olika och har olika sociala bakgrunder som kan krocka och att de då behöver stöd av pedagogerna för att känna sig trygga. Detta stämmer överens med det Markström (2007) säger om att det i förskolan måste finnas en balans mellan normerna som finns där och de värderingar barnen har med sig hemifrån för att alla ska bli respekterade. Det pedagogerna uttrycker kan tolkas som att de arbetar utifrån Vygotskys (1978) sociokulturella perspektiv då det framgår att de har den proximala utvecklingszonen i åtanke och tar hänsyn till det enskilde barnets mognad och dess behov. Pedagogerna i studien uttrycker att barnen kan hantera konflikter på ett konstruktivt sätt om det finns ett gott klimat i förskolan som tillåter öppen kommunikation där alla kan känna sig trygga,

vilket även Sun och Zhang (2011) och Strandberg (2006) menar är något som underlättar konflikthantering. Det pedagogerna uttrycker kan tolkas som att de menar att ett bra bemötande ligger till grund för bra relationer, vilket i sin tur främjar kommunikationen och det sociala samspelet.

Något pedagogerna i studien uttrycker är att barn kan ha ett begränsat ordförråd som gör att det kan vara svårt att kommunicera och att det då kan leda till att konflikterna blir destruktiva. Några av pedagogerna har tagit in TAKK (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2012) i verksamheten för att utöka barnens ordförråd med hjälp tecken, vilket kan tolkas som att pedagogerna är medvetna om språkets betydelse och hur viktigt det är att ge barnen ett redskap som underlättar kommunikationen.

5.1.2 Faktorer som påverkar val av metod och redskap

I studien framkommer att pedagogerna anser att det är viktigt att arbeta utifrån olika strategier och att anpassa dem efter barnen, något som Thornberg (2002) och Vestal och Jones (2004) hävdar är en förutsättning för att konflikter ska lösas konstruktivt. En pedagog i studien uttrycker att den ger barnen möjligheter att göra sig av med sina aggressioner på ett sätt där ingen kommer till skada varken fysiskt eller psykiskt och att detta är viktigt. Detta stämmer väl överens med vad Vestal och Jones (2004) menar om att konflikter kan undvikas om pedagoger känner till olika strategier för att lösa konflikter och att barnen får ge uttryck för sina känslor. Pedagogen visar då att den respekterar barnen och att den möter dem där de befinner sig mognadsmässigt och humörmässigt genom att bekräfta att pedagogerna ser deras behov, något som är viktigt vid ett arbetssätt utifrån ICDP (International Child Development Programme u.å.). Det visar också att pedagogerna ger barnen redskap att få utlopp för sina känslor på ett konstruktivt sätt. Det blir då tydligt att pedagogerna tar hänsyn till Yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469) eftersom den ger barnen rätt till att ha deras egna åsikter, tankar och känslor så länge de inte låter dem påverka någon annan negativt. Både pedagogerna i denna studie och Thornberg (2002) menar att hur konflikter hanteras och vilka metoder som används måste anpassas efter barnens mognad både i sociala sammanhang och individuellt.

I studien framkommer det att pedagogerna är medvetna om att barn redan som små möter konflikter och att de därför tidigt måste få metoder som kan ge dem olika redskap för att underlätta kommunikationen med andra människor för att de senare i livet ska kunna

hantera konflikter självständigt, något även Vygotsky (1978) lyfter som en viktig del för att utveckla det sociala samspelet. Något pedagogerna i studien även uttrycker att de anser är viktigt, liksom Todd (2010 se Dolk 2013) och Thornberg (2002), är att barnen får ett naturligt förhållningssätt till konflikthantering. Thornberg (2002) och Hakvoort och Friberg (2012) menar att när konflikter hanteras på ett konstruktivt sätt istället för destruktivt, blir de utvecklande för de inblandade parterna inom samspel och social kompetens, något de kan ta med sig i sin fortsatta utveckling inom konflikthantering. Detta kan tolkas som att genom pedagogernas närvaro och samtal med barnen kring konflikter kan barnen göras medvetna om vad som händer i en konflikt och varför. Det kan även innebära att barnen själva lär sig att hantera konflikter på ett utvecklande sätt ju mer erfarenhet de får. Liksom Vygotsky (1978) menar pedagogerna att de lär barnen om konflikthantering genom att ge dem redskap och metoder för att lösa konflikter som de kan använda självständigt när de har fått en förståelse för hur konflikter kan hanteras.

Även genom samtal med pedagogerna kan barnen få en större förståelse för metoder och hur de kan använda olika redskap i konflikthanteringen. Genom att pedagogerna samtalar med barnen om både barnens egen känsla och den andre partens känsla vid en konflikt synliggör de för barnen att bägge parterna kan uppfatta konflikten på olika sätt. Detta stämmer överens med det Hakvoort och Friberg (2011) betonar om att det är viktigt att de olika parternas åsikter synliggörs vid konflikter. Thomas Jordan (2010 se Hakvoort & Friberg 2011) definierar att en konflikt är just en konflikt om minst en av parterna anser att det är det, något även pedagogerna i studien uttrycker att de samtalar med barnen kring.

Pedagogerna i studien uttrycker, precis som Nilsson (2005), att konflikter finns överallt och att människan dagligen är delaktig i minst en. En av pedagogerna pratade om att den använder bilder med olika sinnesstämningar för att barnen ska kunna förmedla sina känslor när de inte kan kommunicera tillräckligt med sina ord. Utifrån det pedagogen uttrycker under intervjun kan det tolkas som att den arbetar utifrån metoden Start, Stegvis och Stegen (Löwenborg & Gíslason u.å.a, u.å.b) som bland annat bygger på att förebygga konflikter genom att hjälpa barnen att förstå och uttrycka känslor.

Något pedagogerna i denna studie uttrycker är att de känner till och arbetar utifrån olika strategier för att hjälpa barnen i deras arbete kring konflikter. Detta kan tolkas som att de förstår vikten av att pedagoger får utbildning i konfliktlösningstrategier för att öka barnens

förmåga att lösa konflikter, något Vestal och Jones (2004) skriver om i sin studie. Pedagogerna pratar bland annat om hur de använder LIP (Måhlberg & Sjöblom 2010) och ICDP (International Child Development Programme u.å.) i sitt dagliga arbete och att kommunikationen där är en viktig del. De två arbetssätten påminner mycket om den konfliktstrategi som kallas Cohens konfliktpyramid (Hakvoort och Friberg 2011), eftersom de alla handlar om att kommunicera och fokusera på lösningar vid konflikter för att förebygga att destruktiva konflikter uppstår. Genom att pedagoger använder sig av olika konfliktstrategier som hjälper barnen att kommunicera för att de ska kunna lösa konflikter på ett konstruktivt sätt kan det tolkas som att det då går att undvika att barn tar till våld vid konflikter, vilket det i Thornbergs (2002) studie framgår att mer än hälften av barnen gjorde.

5.1.3 Makt

I studien uttrycker en pedagog att det är en självklarhet att konflikter ska lösas. Detta går emot det Nilsson (2005) säger om att konflikter inte alltid går att lösa men att de går att hantera. En av pedagogerna påpekar att barnen utvecklas av att lösa konflikter på ett konstruktivt sätt och att det är bra med konflikter då barnen lär sig om varandra genom dem. Även Hakvoort och Friberg (2012) påpekar att det sociala samspelet utvecklas i konflikthantering. En pedagog i studien uttryckte under en intervju att en destruktiv konflikt kan ha en negativ inverkan på barngruppen och att konflikten kan hamna i ett låst läge, vilket även Hakvoort och Friberg (2012) menar att destruktiva konflikter ofta gör. Detta kan tolkas som att pedagogen har en väldigt viktig roll där den bör lägga ett stort engagemang på att hjälpa barnen att inte fastna i det destruktiva för att konflikten inte ska förbli låst.

Det har i studien framkommit att det i konflikthantering är pedagogen som har det största ansvaret och att den oftast har störst kunskap om konflikter och kan avgöra om en konflikt är destruktiv även om barnen inte själva kan se det i situationen. Detta kan i enlighet med det sociokulturella perspektivet (Vygotsky 1978) tolkas som att det därför är viktigt att barnen får de metoder och redskap de behöver för att de ska lära sig att själva avgöra när en konflikt är destruktiv och stoppa den i tid, vilket de kan göra genom att samspela med andra.

Pedagogerna i studien visar att de, genom att ge barnen redskap som hjälper dem att kommunicera med sin omgivning, neutraliserar maktrelationerna för att inget barn ska hamna i underläge. Det går dock inte att undvika det Foucault (2004) kallar styrkeförhållanden eftersom det är något som ständigt finns i alla relationer mellan människor. Genom att pedagogerna i studien uttrycker att de i sitt arbete använder sig av utarbetade strategier för att arbeta kring och hantera konflikter kan det tolkas som att de gör ett val där de försöker arbeta med styrkeförhållanden och fördela makten vid konflikter. Både Foucault (2004) och Dolk (2013) menar att maktpositionen är beroende av situationen vilket även visar sig i studien då pedagogerna uttrycker att de ger barnen olika metoder för att de ska kunna hantera konflikter självständigt. Det kan också tolkas som att det alltid är pedagogerna som har makten eftersom det är de som bestämmer vilka metoder de tillsammans med barnen använder när konflikter uppstår och att barnen följer pedagogerna. Foucault (2004) menar att metoderna som målmedvetet används ofta inte ifrågasätts av den som inte besitter makten och att det är vad som krävs för att maktpositionen ska behållas.

Precis som Dolk (2013) menar måste pedagoger, som har makt över barn, visa och vägleda dem till att anpassas efter hur de av samhället förväntas vara. Pedagoger kan då använda sin makt och lära barn om de normer som råder i samhället och förebygga att någon gör fel. I studien ger pedagogerna exempel på olika metoder och redskap de använder för att hjälpa barnen hantera och förebygga konflikter. Detta kan tolkas som att pedagogerna förstår att de i förskolan har en maktposition och att de vet hur de ska hantera den för att hjälpa barnen genom att själva ständigt vara föredömen. Även om barn i många situationer är i underläge och det är pedagogen som är den som har makten kan barnet då, enligt Dolk (2013) göra motstånd. När ett sådant motstånd sker kan en konflikt uppstå och det är då viktigt att parterna kan kommunicera för att utveckla sitt samspel. Konflikter behöver alltså inte vara något negativt om man kan hantera dem på ett konstruktivt sätt, vilket Rizzo (1992 se Thornberg 2002) och Thornberg (2002) menar är en förutsättning för att barn ska utvecklas och lära sig om relationer.

5.2 Metoddiskussion

Studien genomfördes med en kvalitativ metod genom semistrukturerade intervjuer eftersom det ansågs att syftet med studien då kunde uppnås med ett trovärdigt resultat. Valet att använda en kvalitativ metod för att genomföra denna studie var lätt att göra eftersom det

som skulle undersökas var vilka personliga uppfattningar pedagogerna har om hur de arbetar kring konflikter i förskolan. Vid studiens början fanns det tankar på att genomföra intervjuer i fokusgrupper, men det valdes att inte göra någon sådan eftersom det fanns misstankar om att pedagogerna då kanske inte hade vågat svara lika ärligt och personligt. Då det kunde blivit hämmande för pedagogerna att behöva svara inför hela sitt arbetslag med rädsla att göra någon upprörd eller skapa konflikter inom arbetslaget valdes enbart enskilda intervjuer. En risk med fokusgrupper är att de intervjuade då påverkar varandra och att det blir ett majoritetssvar istället för specifika svar och åsikter (Stukát 2011). Resultatet hade troligtvis blivit annorlunda om fokusgrupper hade använts istället för den valda metoden, enskilda semistrukturerade intervjuer.

En svaghet i studien kan vara att urvalet är väldigt begränsat och därmed koncentrerat. Resultatet hade kanske blivit annorlunda om fler pedagoger deltagit i studien, men troligtvis inte eftersom pedagogerna som deltog gav snarlika svar och hade fokus på samma områden och uttryckte att de var de viktigaste faktorerna i konflikthantering.

Eftersom syftet med studien var att pedagogerna skulle få ge uttryck för sina tankar och reflektioner kring konflikter var det viktigt att en metod användes där de fick fria svarsalternativ som de även kunde utveckla om det behövdes. Detta stämmer överens med vad Rienecker och Jörgensen (2014) menar är vad som krävs för att en studie ska vara flexibel. Genom intervjuerna blev svaren mer personliga och utvecklade än vad de förmodligen hade blivit om det hade använts till exempel enkäter i en kvantitativ metod där det då endast hade funnit begränsade svarsalternativ som var svåra att utveckla.

Något som kunde ha påverkat och resulterat i utförligare svar kunde varit om frågorna lämnats ut till pedagogerna innan intervjutillfället eftersom de då hade haft möjligheten att förbereda sig mer. En risk med om frågorna lämnats ut i förväg kunde varit att pedagogerna då inte gett lika personliga svar.

5.3 Konsekvenser för yrkesrollen

Studien har bidragit till att skapa en ökad förståelse för hur viktig pedagogens roll och förhållningssätt är vid konflikthantering och hur viktigt det är att individanpassa arbetssättet. Det är viktigt att pedagogen föregår med gott exempel och aktivt tar ställning till olika etiska ställningstaganden och synliggör för barnen att alla är olika och att alla har

rätt till sina egna åsikter. Genom att göra detta och skapa ett gott klimat anser vi att barnen kan känna sig trygga i det sociala samspelet och därmed bli självständiga i konflikthantering även om det yttersta ansvaret fortfarande ligger hos pedagogen. Studien har även gett en större insikt i hur viktigt det är att skapa möjligheter och förutsättningar för kommunikation för att alla barn ska kunna uttrycka sig och vara delaktiga. De vidgade förståelser och insikter som växt fram under studien skapar möjligheter för vidare utveckling inom yrkesrollen

5.4 Förslag på fortsatt forskning

- Något som skulle vara intressant att forska om är vilken utbildning förskollärare får kring konflikter och konflikthantering och om de anser att den utbildning de har fått är tillräcklig.
- Det hade även varit intressant att genomföra en studie med observationer för att se hur förskollärare faktiskt bemöter barn vid konflikter och hur de skapar ett gott klimat, eftersom detta framkommit som en viktig aspekt i arbetet med barn.

Referenser

- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn – makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Ordfront.
- Foucault, M. (2004). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4 uppl., Lund: Arkiv förlag.
- Hakvoort, I. & Friberg, B. (2011). *Konflikthantering i professionellt lärarskap*. 2 uppl., Malmö: Gleerup.
- Holme, I. Magne & Solvang, B. Krohn (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- International Child Development Programme (u.å.). *Forskning och teori*.
<http://www.icdp.se/forskning-och-teori/> [2016-09-27]
- Lunneblad, J. (2009). *Den mångkulturella förskolan – Motsägelser och möjligheter*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Löwenborg, L. & Gíslason, B. (u.å.b). *Start för de yngsta*.
<http://www.gislasonlowenborg.com/start-for-de-yngsta/> [2016-09-27]
- Löwenborg, L. & Gíslason, B. (u.å.a). *Stegen & StegVis*.
<http://www.gislasonlowenborg.com/stegen-stegvis/> [2016-09-27]
- Markström, A. (2007). Hallen – en plats i skärningspunkten mellan privat och offentligt. I Halldén, G. (red.) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, ss. 97 – 118.
- Måhlberg, K. & Sjöblom, M. (2010). *Lösningssinriktad pedagogik - för en roligare skola*. http://www.lip4u.se/main/losningsinriktad_pedagogik.html [2016-09-27]
- Nilsson, B. (2005). *Samspel i grupp*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, R. (2008). *Foucault en introduktion*. Århus: Scandinavian Book.

- Rienecker, L. & Jörgensen, P.(2014). *Att skriva en bra uppsats*. 3 uppl., Stockholm: Liber.
- SFS 1991:1469. *Yttrandefrihetsgrundlag*. Stockholm: Justitiedepartementet L6.
- Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 – reviderad 2016*. Skolverket.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2012). *Tecken som AKK*.
<https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/alternativ-och-kompletterande-kommunikation/manuell-och-kroppsnara-akk2/tecken-som-akk/> [2016-09-17]
- Strandberg, L.(2006). *Vygotskij i praktiken – Bland plugghästar och fusklappar*. 2 uppl., Stockholm: Norstedts.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Sun, J. & Zhang, X. (2011). *The Reciprocal Relations Between Teachers' Perceptions of Children's Behavior Problems and Teacher–Child Relationships in the First Preschool Year*. *The Journal of Genetic Psychology*, 172(2), ss.176–198.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.hkr.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=5e8bc51c-c5b9-44f8-883b-a2d6e187df34%40sessionmgr4006&vid=0&hid=4209> [2016-09-17]
- Tecknologen AB (u.å.). *Tecknologen AB - din resurs när det gäller tecken*.
<http://www.takk.se/omtecknologen.htm> [2016-10-10]
- Thornberg, R. (2002). Förskolebarns konfliktstrategier: Situerad konflikthantering. I Hovmark, S., Bergman, P., Edlund, B.& Stoetzer, U. (red.) *The Group as a paradox: Proceedings from a conference on group and social psychology, Stockholm University, May 2002*. 400 uppl., Edsbruk: Akademitryck AB, ss. 85-107.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2016-09-19]
- Vestal, A. & Jones, N. (2004). *Peace Building and Conflict Resolution in Preschool Children*, *Journal of Research in Childhood Education*, 19(2), 131-142, DOI:

10.1080/02568540409595060

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02568540409595060> [2016-09-27]

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society. The development of higher psychological processes*. London: Harvard University Press.

Bilaga 1

Frågor till intervjuer

- Hur skulle du som pedagog uttrycka dig om vad en konflikt är?
- Hur skulle du som pedagog uttrycka dig om vad en destruktiv konflikt är?
 - Vad anser du det kan vara för skillnad mellan en konflikt och en destruktiv konflikt?
 - Vad anser du är avgörande för om en konflikt är destruktiv eller inte?
- Upplever du att du har några speciella metoder eller redskap du använder dig av vid konfliktlösning?
 - Vilka? Hur fungerar metoden?
 - Vet du om metoden är vetenskapligt beprövad och vem som står bakom den?
 - Har du fått någon utbildning eller gått på någon föreläsning för att veta hur du kan hantera destruktiva konflikter?
- Hur upplever du att ditt arbete med destruktiva konflikter påverkas beroende på vilka barn som är delaktiga i den?
 - Hur upplever du att du avgör vilken metod och eller vilka redskap du använder baserat på vilka barn som är inblandade i den destruktiva konflikten?
 - Varför/Varför inte anpassar du metod och redskap efter varje individ?
- Upplever du att gruppdynamiken avgör att destruktiva konflikter uppstår eller upplever du att det beror på de enskilda individerna?
- Hur stort ansvar upplever du som pedagog att du har att förebygga destruktiva konflikter?
 - Hur mycket ansvar vid förebyggandet av destruktiva konflikter ligger på barnen enligt dig?
 - Upplever du att barnen själva kan lösa destruktiva konflikter eller konflikter över lag? - Varför? Hur?
- När en destruktiv konflikt uppstår, hur mycket ansvar upplever du ligger på barnen för att lösa den?
- Vilka redskap upplever du att det finns för barnen att tillgå i verksamheten vid konflikthantering?

- Anser du att du som pedagog ger barnen verktyg eller redskap för att de ska kunna lösa destruktiva konflikter på egen hand? Vilka?

Bilaga 2

Medgivande

Medgivandet avser intervju och ljudupptagning samt deltagande i studien inför examensarbetet.

Vi, Chris Lägervik och Anna-Karin Pilfjäll, är studenter som går sjunde terminen på förskolläraryrket på Högskolan i Kristianstad. Vi ska skriva ett examensarbete där syftet är att vi genom intervjuer under ljudupptagning ska undersöka hur pedagoger i förskolans verksamhet uttrycker att de arbetar kring konflikter.

Du som respondent kommer att vara anonym i hanteringen av materialet och i det slutliga resultatet. Du har rätt att ta del av det färdiga resultatet och kan när som helst välja att avbryta ditt deltagande i studien. Det insamlade materialet kommer endast att hanteras av oss och kommer inte att lämnas ut till någon annan. Ljudupptagningen från intervjun kommer endast att användas till vårt examensarbete och därefter förstöras.

Jag ger härmed mitt samtycke till att delta i en intervju under ljudupptagning som kommer att användas i ovan nämnda studie.

Datum _____ Plats _____

Underskrift

Namnförtydligande